

Esriptura i oralitat a Mallorca

Joan Veny,
Esriptura i oralitat a Mallorca,
Ed. Moll,
Palma de Mallorca 2003.

El llibre *Esriptura i oralitat a Mallorca* és un aplec de disset treballs que versen sobre aspectes lingüístics de l'illa esmentada. No és, però, això sol.

Els articles, transformats en capítols, s'han agrupat en quatre blocs: I) Dialectes i llengua literària, II) Dialectologia filològica, III) Dialectologia, i IV) Història de la llengua. I pivoten sobre els eixos principals en què ha centrat la seva trajectòria investigadora l'autor, Joan Veny, catedràtic de la Universitat de Barcelona, membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i director de l'*Atles lingüístic del domini català*. Aquests eixos són: l'estudi de la llengua oral dels diferents territoris del nostre domini lingüístic, l'examen de textos antics amb la finalitat de descobrir-hi peculiaritats diatòpiques, l'elaboració del mosaic lexical de la nostra llengua –el qual sovint ens sobta amb coincidències entre àrees allunyades– i les propostes fonamentals d'incorporació de geolèctes a la llengua estàndard i als seus diccionaris.

L'àmbit geogràfic és, en aquesta ocasió, Mallorca, font de records i d'amistats per al lingüista, ja que és allà on va néixer i va passar la infantesa i primera joventut, i on retorna sovint.

La major part dels articles havien estat publicats amb anterioritat. L'interès que hagin estat aplegats aquí és que, en general, eren de localització difícil. D'altra banda, el fet que tots facin referència a la llengua de Mallorca confereix unitat i sentit autònom al llibre: en especial, perquè no es tracta d'una simple addició d'articles sinó que els temes que s'inicien en un capítol sovint reapareixen, s'amplien o es matisen en els altres capítols; i, això, no d'una manera planificada –perquè, com ja ha estat dit, les diferents parts del llibre foren concebudes independentment– sinó com a conseqüència natural del coneixement aprofundit de la llengua i de la realitat sociolingüística de Mallorca subjacent a tots ells.

Pel que fa al bloc I, en quatre dels seus articles s'examina la llengua escrita de sengles escriptors mallorquins (M. Antònia Salvà, Damià Huguet, Jaume Vidal i Antoni M. Alcover). Entre altres punts, s'hi avalua la distància que separa la llengua que empren en el registre escrit i el de la parla mallorquina més usual. Tenint en compte els textos analitzats, els casos en què la llengua escrita utilitzada és més propera a l'oralitat mallorquina serien la versió que M. Antònia Salvà presentà a l'Institut d'Estudis Catalans del poema mistralià *Mireia* (i que aquest, un cop esmenada, publicada en 1917), les parts dialogades de les noveles originals o traduïdes de Jaume Vidal Alcover o bé la llengua que Antoni M. Alcover usava fins i tot en textos científics, com poden ser les pàgines del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*.

La posició que sobre aquest punt té el nostre autor, exposada amb claredat en dos altres articles de la mateixa part I –«Estàndard i llengua parlada» i «Mallorquí i català»–, originàriament concebuts per a un públic mallorquí, és que tant cal preservar les formes de la llengua dialectal, col·loquial (que reserva per als actes informals), com poder disposar d'un registre més unitari que doni cohesió a la llengua des d'un punt de vista supradialectal (i que s'utilitzaria en les obres literàries o en els actes formals).

Amb l'estil proper al lector, que sempre es proposa emprar el nostre lingüista, ens assenyala que el primer cas seria «com la roba dels dies feners» i, el segon cas, «com la mudada que lluim els dies de festa» (p. 20).

Així veiem com Veny, en aquesta primera part del llibre, actua, de fet sense segurament proposar-s'ho –ja hem comentat la confecció separada dels articles–, com a pont que fa possible el diàleg entre els qui voldrien un estàndard més unitari i els qui podrien defensar l'absència d'estàndards supradialectals: d'una banda, s'adreça als mallorquins i els fa veure, des de la història, la unitat de tot el domini lingüístic català; i, de l'altra, mitjançant la descripció que fa del procés compositiu dels escriptors esmentats, els qui gaudeixen d'un estàndard relativament proper a la seva oralitat quotidiana s'adonen de les dificultats o sensació d'estranyesa que poden aparèixer quan aquestes dues varietats lingüístiques són més distants.

Sobre la convicció de la necessitat d'un estàndard, l'acompanyen precedents balears com Francesc de B. Moll –a la memòria del qual dedica el llibre– i també alguns dels autors que acabem d'esmentar. Així, la mateixa poetessa M. Antònia Salvà, en el seu discurs als Jocs Florals de 1935, es considera «partidària [...] de la unificació del llenguatge escrit» (p. 18), o bé Damià Huguet, del qual se'n indica que era «posseïdor d'una profunda consciència d'unitat de la llengua» (p. 46). Pel que fa a Jaume Vidal, si d'una banda creia que s'havia d'enriquir la llengua catalana amb l'aportació de les diverses comarques catalanes per tal de millorar el que, en mots seus, era «quasi català bàsic del Diccionari Fabra i de la Gramàtica Marvà» (p. 67); d'altra banda, Veny ens precisa que, obviant els diàlegs a què abans hem fet referència, en què l'autor tenia un comportament més lax, «era totalment fidel a l'ortografia [...], conservava una morfologia balear, en general filla dels nostres clàssics i, en lèxic [...], només complia la invitació de Fabra a utilitzar mots dialectals i a traspassar-los a la cate-

goria de literaris fent-los patrimoni comú» (pp. 72-73).

Si, d'una part, aquests escriptors fan gala de la seva intenció d'acostament a l'estàndard, de l'altra cal que l'estàndard tingui una certa flexibilitat i amplitud per a fer el procés més còmode. En aquest sentit, per a la morfologia, la gramàtica de Fabra de 1918 i la que publicà Moll en 1937 per als escriptors baleàrics van eixamplar els horitzons; i, pel que fa al lèxic, un pas important ha estat fet amb l'ampliació en més de 1.700 mots d'àrea no central efectuada amb motiu de l'actualització que el IEC realitzà en 1995 de l'anterior diccionari Fabra, ampliació geolèctal en la qual podem dir que el nostre autor ha tingut un paper de primer ordre.

Es completa el bloc I amb un estudi dedicat al lèxic balear present en les *Visions de Mallorca* (1935) de Joan Santamaria, obra fruit d'una breu estada a l'illa d'aquest escriptor lleidatà, el qual tenia un concepte de llengua «àmpliament participatiu, integrador d'elements dialectals en el lèxic normatiu» (p. 36).

La resta de blocs o parts en què el nostre lingüista ha agrupat els articles deixa de banda la temàtica de l'estàndard i se centra bàsicament en la varietat mallorquina oral més comuna. Aquesta varietat pot ser examinada en estadis històrics precedents (aquest seria el cas de la part II, amb articles que es fonamenten en documents dels segles XIV, XV o XIX) o bé en l'oralitat contemporània (aquí s'hi inclourien els capítols de la part III, dedicats d'una manera monogràfica a la parla de Campos, la seva població de naixença).

És en les parts II i III, a què acabem de fer referència, on creiem que es troben els treballs que permeten d'una manera més nítida percebre algunes de les característiques metodològiques de l'obra que Veny ha dut a terme al llarg de la seva dilatada carrera. Segons la nostra apreciació, aquestes són: una selecció prèvia dels fenòmens a tractar fonamentada en el seu coneixement de la realitat lingüística –la qual cosa li permet exposicions ordenades

i l'aprofundiment en cadascun dels trets escollits – i un procediment argumentatiu completament respectuós amb el que les dades ens aporten. Com a exemple de la selecció i ordenació dels materials, es pot esmentar el capítol «Fonètica del parlar de Campos», traducció d'un article que l'autor havia presentat al IX Congrés de Lingüística Romànica de 1959. Hi veiem com, a diferència del que s'esdevé en una altra monografia dialectal que se cita en el text (la que Moll escriví en 1932 per a Ciutadella), no es passa revista a tots els fenòmens fonològics –com diu l'autor «El meu objectiu no és d'estructurar una fonètica històrica d'aquest parlar» (p. 135)– sinó que es trien dotze punts d'alta significació dialectal (disset, en realitat, per tal com alguns es troben aplegats en un únic epígraf).

Aquesta selecció del que pot ser diatòpicament rellevant presuposa prendre en consideració les solucions dels altres dialectes. En això, no fa més que seguir el camí que ell mateix ja s'havia marcat en l'elaboració de la seva tesi doctoral, llegida tres anys abans de l'article a què aquí ens referim, en una primerenca edat de vint-i-tres anys, «Paralelismos léxicos en los dialectos catalanes».

Sorpren també que, quaranta anys després d'haver estat escrit, el treball sobre la fonètica de Campos resisteixi d'una manera excel·lent una lectura actual. Només s'hi han introduït dos detalls nous: d'una banda, un simple augment d'exemples de castellanismes pronunciats amb [e] final (ex. *xiste*) –provinents d'aportacions bibliogràfiques recents– i, de l'altra, el fet que ara s'atribueixen a analogia les formes del tipus *bains* 'bancs' (a partir d'*ains* 'anys'), que abans s'havien explicat per motius fonològics (aquests darrers queden ara limitats als leixemes que finalitzen en nasal palatal).

Pel que fa a l'altre aspecte de metodologia indicat, el respecte estricte al que les dades lingüístiques ens proporcionen, podria servir d'il·lustració l'article «Setge dialectològic a la llengua», relatiu al mapamundi català conservat a Mòdena.

Veny, disposant de proves consistents sobre la possible atribució mallorquina d'aquest text del segle XV, no les esgrimeix a l'inici sinó que, com si es tractés d'un setge, parteix d'una posició dialectalment neutra, que il·lustra amb diversos mots que denoten trets lingüístics generals del segle esmentat, per anar-se acostant al seu objectiu, primer argumentant sobre la filiació oriental del text (basant-se en trets de tipus fonològic) i, després, sobre una probable filiació mallorquina del text (a partir d'indis fonològics i lèxics). I, encara, amb un respecte absolut a les dades, no es proclama l'artífex de la rendició del castell, sinó que es limita a mostrar-se convençut «que el progrés de la dialectologia medieval convertirà un dia els indicis en evidència» (p. 125).

El bloc IV, que, com hem avançat, es refereix també a la llengua parlada a Mallorca, presenta dos articles que conjuminen tant el recull de mots de segles anteriors com els que s'hi troben actualment. És el cas de «Les Balears, confluència de cultures», on es fa el repàs de les aportacions lingüístiques dels diferents pobladors de l'illa. I també l'aplec de mots relacionats amb el camp lèxic de la religió al llarg del temps, que es presenta en «Llengua i religió a Mallorca». En el cas d'aquest darrer article, el recorregut cronològic permet també referències sociolingüístiques que ens assenyalen el paper de l'església mallorquina en la recuperació de la llengua.

Pel que fa als altres dos treballs del mateix bloc, un d'aquests se centra en un sol fenomen fonològic –les adaptacions en [k] de les paraules amb /x/ del castellà (*cota* 'cast. *jota*)– i, l'altre, en l'estudi etimològic del mot mallorquí (*a*)*lule(i)a* 'conjunt de crits' o 'criadissa, rebombori', que l'autor atribueix a un derivat del verb *ulular* que incorpora el sufix *-eia*, variant insular de *-alla*.

Hem deixat per al final una aportació de gruix que apareix en més d'una de les parts del llibre, d'una manera, doncs, transversal: l'aportació de llistes de mallorquinismes relacionades amb l'obra o la població que en cada cas s'analitza. Sovint s'hi

afegeix la informació sobre si el mot apareix en els diccionaris DIEC (1995) [Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, actualització del Fabra anterior], DG (1932) [Diccionari General de Fabra] i DCVB (Diccionari Alcover-Moll). Això s'esdevé en cinc articles, tres dels quals presenten aquestes llistes en format lexicogràfic (és a dir, hi ha l'entrada lèxica, la categoria sintàctica, la definició i frases que inclouen el mot). Les entrades es recullen també en un índex final, juntament amb variants formals i altres mots gramaticals, topònims i antropònims (a més a més d'alguns ètims i mots d'altres llengües que apareixen ocasionalment en el text), el conjunt dels quals supera el nombre de dos mil.

Ens resta només ressaltar les ratlles que traspuen la personalitat més interior de l'autor i els seus sentiments. Aquí trobaríem la sensibilitat pel fet literari. En parlar, per exemple, de M. Antònia Salvà, fa elogi de «la mel i tendresa dels seus versos» (p. 18). I, en referir-se a Jaume Vidal, una metàfora arbòria triple (llimonera, perera, arbre de l'amor) li permet de glossar les qualitats que més admira del personatge amic. Llegint el destí marcat per la natura, que només ha permès que avui al jardí sobrevisqui l'arbre de l'amor, considera perenne i immutable el que les seves flors rosa púrpura simbolitzen (pp. 78-79).

En un dels capítols en què, per necessitats lèxiques, ha d'abordar la descripció de l'armament medieval, avui obsolet, hi té cabuda el desig de pau i concòrdia: «tant de bo que ho fossin també aviat, d'obsoletes i inútils –ferralla, peces de museu– les temibles –i terribles!– armes modernes, que no coneguessin substitució.»

En suma, el llibre, editat acuradament per l'editorial Moll i amb una coberta suggestiva, és, com dèiem a l'inici, més que un mer recull d'articles de temàtica lingüística mallorquina: és la constatació de la important contribució balear a la nostra llengua, tant pel que fa als propis elements lingüístics –que la seva posició geogràfica ajuda, en alguns casos, a preservar del can-

vi i, en d'altres, fa que evolucioni d'una manera original–, com pel que fa a l'estol d'investigadors que, ultrapassant les fronteres del seu propi dialecte, han realitzat treballs que avui són fonamentals per a totes les terres de parla catalana –quant a la geografia lingüística, d'una manera destacada ja des d'inicis del segle XX–, com també pel que fa referència als seus escriptors –als quals, com s'ha fet palès en aquestes ratlles, es demana un esforç d'adaptació lingüística més notable que en altres contrades, i ells, com a torna, ens regalen el seu lèxic ric i variat. Finalment, és aquesta obra, per damunt de tot, la manifestació de la maduresa d'un autor i de la seva habilitat investigadora, compositiva i divulgadora.

MONTserrat ADAM AULINAS
Universitat de Barcelona